

Spomenica akademika Marka Šunjića (1927-1998). Sarajevo: Filozofski fakultet, 2010, 366 str.

Nastavljajući tradiciju očuvanja sjećanja na svoje nekadašnje članove, Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, izdavanjem *Spomenice*, dostojno je obilježio dvanaestogodišnjicu od smrti akademika Marka Šunjića. Nekada redovni profesor na predmetu Opšta historija srednjeg vijeka, profesor Šunjić ostavio je dubokog traga kako u bosanskohercegovačkoj historiografiji tako i u pedagoškom radu sa stotinama studenata, kojima se trudio usaditi svoju ljubav prema profesiji historičara. Ova Spomenica se sastoji iz dva dijela: prvog, memorijalnog, u kome je predstavljena biografija i bibliografija Marka Šunjića, kao i analiza utjecaja njegovog proučavanja bosanskog srednjovjekovlja na opći razvoj historiografije, a dodati je i jedan do sada na našem jeziku neobjavljeni rad profesora Šunjića. U drugom dijelu neki od najeminentnijih medievalista iz Bosne i Hercegovine i bliskog okruženja u petnaest naučnih radova odali su počast uspomeni na ovog velikog naučnika.

Iz prvog priloga, *Biografija akademika Marka Šunjića* (13-16), koji je priredila Elmedina Kapidžija, vidi se životni i naučni put Marka Šunjića, put koji ga je iz rodnog Rodoča kod Mostara odveo u intrigantne historijsko-političke vode. U svim aktivnostima profesora Šunjića može se prepoznati izražen pionirski duh zbog kojeg je u mnogočemu utirao put kasnijim generacijama. Bio je član prve generacije studija historije Filozofskog fakulteta u Sarajevu,

generacije koja je dala još dvojicu akademika – Dževada Juzbašića i Milana Vasića i koja je potvrdila ispravnost odluke o osnivanju ovog studija. U političkim aktivnostima profesora Šunjića izdvajaju se funkcije potpredsjednika Izvršnog vijeća Skupštine SRBiH kao najvažnija, i ambasadora u Venecueli kao najinteresantnija. Osvrt na naučni rad svog učitelja, kolege i suradnika dao je Đuro Tošić u radu *Средњовјековна Босна у научном дјелу професора Марка Шуњића* (17-23). Ističući Šunjićevo odlično poznavanje latinske paleografije i jezika, te na veliki rad u raznim arhivima, Tošić ističe nekoliko glavnih područja njegovih istraživanja – srednjovjekovnu historiju Dalmacije, odnose Bosne i Venecije, uništenje bosanskog kraljevstva te iseljavanje Slavena u Ankonitanske Marke. Upravo te, ali i mnoge druge teme istraživanja prepoznajemo u iscrpnoj *Bibliografiji radova akademika Marka Šunjića* (25-33), koju je priredio Esad Kurtović. Između ostalog treba istaći četiri objavljene knjige: *Dalmacija u XV. stoljeću* (1967), *Hrestomatija izvora za opštu istoriju srednjeg vijeka* (1980), *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)* (1996) i *Narodi i države ranog srednjeg vijeka* (2003). Poseban dodatak ovom prvom dijelu je i rad prof. Šunjića *Slaveni nastanjeni na području ankonitanskog distrikta u 15. stoljeću* (35-52). Ova tema zauzima posebno mjesto u istraživačkom radu prof. Šunjića i do sada nije objavljivana na našem jeziku. Iz iscrpnog rada u ankonitanskim arhivima Šunjić je uspio da osvijetli ovu dugo vreme-

na nepoznatu temu. Kao osnovne razloge iseljavanja Slavena na područje Apulije i Marki prepoznaje glad i siromaštvo, ali i bijeg od sve jačeg osmanskog pritiska. Život tih Slavena u novoj domovini je vrlo živo opisan na primjerima njihovih zanimanja, imena i običaja i uvijek prisutne nade za bolji život u „obećanoj zemlji“.

Drugi dio Spomenice otvara rad Sime Ćirkovića *Jedan primjer kruženja darova* (53-58). Želeći odati počast preminulom kolegi radom na njemu bliskoj temi (odnosi Bosne i Venecije i bosanske izrađevine od srebra), čudnom igrom sudbine Ćirković je napisao i jedan od svojih posljednjih radova, što ovoj Spomenici daje posebnu težinu. Rad opisuje interesantan put jedne srebrene kupe od Bosne do Venecije, a odatle preko Drača do Jedrena, gdje joj se gubi trag. Ovako uska tema je iskorištena i za raspravu o mjerama za težinu u srednjem vijeku, naročito o mletačkoj marki i dubrovačkoj litri, ali i za spomen riječi *sdrauiza* u dokumentima italijanske provenijencije, s kojom kao da jedan stari historičar simbolično pozdravlja drugog i ističe svu čast poziva za učestvovanje u ovom projektu. I rad Desanke Kovačević-Kojić *Pliko srebro iz Bosne u trgovačkim knjigama braće Kabužić (1426-1433)* (59-68) također je vezan za najznačajniji izvozni artikl bosanskog srednjovjekovlja. Trgovačke knjige braće Nikole i Luke Kabužić predstavljaju jako važan izvor budući su to jedine očuvane trgovačke knjige na južnoslavenskom prostoru. Posvetivši ranije (1999) ovom izvoru znatno širi rad, autorica se u ovom članku ograničava samo na podatke o zastupljenosti plikog srebra iz rudnika srednje Bosne, a iz njih izvlači i informacije o trgovačkom značaju Podvisokog, o veza ma koje su ostvarivala ova braća za trgovinu sa Bosnom, te informacije o količini

izvoza srebra iz Bosne, njegovim cijenama i mjerama. U trećem članku *Katarska inicijacija i pristup crkvi bosansko-humskih krstjana (13./15. st.)* (69-81) Franjo Šanjek je, upoređivanjem ceremonijala pristupa crkvi u dva vremenski dosta udaljena izvora, obredniku provansalskih katara (13. stoljeće) i Radosavljevom zborniku (15. stoljeće), pokušao dokazati svoje teze o bliskoj vezi francuskih katara i bosanskih krstjana.

Još jedan veliki historičar je u ovoj Spomenici dao jedan od svojih posljednjih doprinosa historiografskoj nauci. Bogumil Hrabak je preminuo krajem 2010, a njegov članak *Žitno tržište Ferare i Dubrovčani (XIV-XVIII vek)* (83-90) samo je nastavak rada na proučavanju ekonomskih odnosa jadranskih centara u razvijenom srednjem i ranom novom vijeku. Žito, kao jedna od najosnovnijih namirnica ljudske prehrane, povezivalo je Dubrovnik i Feraru preko četiri stoljeća i učvršćivalo njihove zajedničke napore zaustavljanja mletačkog monopola nad trgovinom Jadranom. U sferi ekonomske historije je i rad Đure Tošića *Ispolice soli na Neretvi* (91-102). Ovaj rad veoma slični jednom ranijem radu istog autora (*O krijumčarenju soli na Neretvi*, Tribunia 9, 1985) i govori o jednom interesantom načinu krijumčarenja soli – ispolici, koju autor definira kao davanje polovice soli Vlasima kao isplatu, bez obaveze plaćanja carine na tu polovicu. Naročito je osvijetljena uloga porodice Hrankovića u ovim malverzacijama sa carinom. Najobimniji rad ove Spomenice je članak Dubravka Lovrenovića *Profaniteror – Sveta retorika (Kako je bosanski vojvoda Radosav Pavlović postao opaki pataren, bič katoličke vjere)* (103-160). Ovim važnim radom autor analizira za Dubrovčane tako karakterističnu promjenu etiketiranja neprijatelja iz Bosne u ratnim okolnostima. U ovom slučaju okolnosti su Konavo-

ski rat, a neprijatelj Radosav Pavlović, koji se automatski etiketira, za srednji vijek u kojem je crkva igrala ogromnu ulogu u životima, najžešćim optužbama patarenstva i zatiranja Kristova učenja. Rad predstavlja značajan doprinos i proučavanju historijata Pavlovića, pogotovo njihove konfesionalne opredijeljenosti, koju autor definira kao pripadnost Crkvi bosanskoj, a iz te konfesionalnosti izvlači tijesne veze između patronatskog prava i prava na pokop, koje analizira pretežno na osnovu epitafa na stećcima. Brojnim ćirilskim dokumentima iz kancelarije Pavlovića analizira se i prezentacija teokratske vlasti Pavlovića i njihovih odnosa sa Dubrovnikom. Poznati bizantolog Tibor Živković u svom radu *On the beginnings of Bosnia in the Middle Ages* (161-180) (rad je u Spomenici objavljen na engleskom jeziku, a njegov prijevod na bosanski, uz dopuštenje autora, priredio je Emir O. Filipović u Godišnjaku Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH 39, 2010) fokusira se na najneistraženiji period bosanskog srednjovjekovlja – rani srednji vijek. Raspravljajući o uvijek spornoj temi pripadništva zemljice Bosne (grč. *χώρα Βόσωνα*) srpskim ranosrednjovjekovnim zemljama, autor izlaže zanimljivu informaciju – najnovija istraživanja *De administrando imperio* su otkrila važnu činjenicu da je ovaj izvor o Hrvatima/Srbima nekada pripadao izgubljenom latinskom izvoru *De conversione Croatorum et Serborum* Anastazija Bibliotekara. Autor ovaj važni izvor datira u 822. godinu i smatra ga dokazom da je Bosna već u to vrijeme slobodna kneževina, poput Travunije ili Zahumlja. To je veoma važan zaključak koji u korijenu mijenja dosadašnja znanja o položaju Bosne u ranom srednjem vijeku.

Nastavljajući svoj rad na paleografsko-diplomatičkoj analizi latinskih isprava,

Milko Brković člankom *Isprave o venecijanskom vraćanju Dalmacije Hrvatsko-Ugarskom kraljevstvu* (181-220) proučava osam isprava donesenih s kraja 1357. i početka 1358. u kojima se raspravlja o dogovaranju mira između Venecije i Ludovika I. Najvredniji dio ovog rada jeste to da autor u prilogu donosi transkripciju svih osam isprava. Prisustvo posjeda bosanske velikaške porodice Kosača na najvažnijem od Elafitskih otoka, Šipanu, zvanom i „Zlatni otok“, obrađuje Esad Kurtović člankom *Posjed Kosača na otoku Šipanu* (221-231). Ranija historiografija je vezala ovaj posjed za vrijeme hercega Stjepana Vukčića Kosače, dok ga autor povezuje sa akcijom prodaje Konavala Dubrovčanima od strane Sandalja Hranića 1419, uvjerljivo argumentirajući da je upravo Šipan ona privilegija koju Sandalj dobija kada u Župi dubrovačkoj stječe pravo kupnje posjeda vrijednosti 3.000 perpera. Što se tiče kvaliteta tog posjeda ističe se da se radi o vinogradu. Ova akcija Dubrovnika ocijenjena je kao fantastičan bankarski potez, jer su prihode sa Šipana vezali sa glavnicom od 18.000 perpera koje je Sandalj uložio u Dubrovniku i koje nije mogao podizati, već samo uživati kamate od toga, pa su ta sredstva postala za Dubrovčane mnogo operativnija. Kosače će uživati prihode sa ovog posjeda sve do sredine 16. stoljeća. Srđan Rudić se u sklopu svog istraživanja bosanske vlastele dotakao i porodice Vlatkovića, što nam prezentuje radom *О потомцима војводе Јурја (Ђурђа) Рађивојевића - прилог родослову Влатковића* - (233-241). Treba spomenuti da se radi o jednoj od najuglednijih humskih porodica, koja će ostvariti ženidbene veze čak sa kraljevskom dinastijom, a interesantan je i prilog ovog rada u kome autor shematski predstavlja rodoslovlje Vlatkovića. Marica Malović-Đukić radom *Porodica*

Zagurović u Kotoru (XIV-XV vek) (243-255) daje prikaz jedne patricijske porodice u Kotoru kroz njene četiri generacije tokom srednjeg vijeka, u kojem se vidi izrastanje te porodice zahvaljujući trgovini, prvenstveno solju i metalima, od došljaka iz Bara do članova Velikog vijeća Kotora. Na istom tragu proučavanja srednjovjekovnih velikaških porodica smo i u radu Amira Klike *Lašvanska vlastela Šantići* (257-284). Ovaj historičar se do sada već bavio proučavanjem porodice Šantića, čiji je najistaknutiji predstavnik bio tepčija Batalo, u svoje vrijeme jedan od najmoćnijih velikaša u bosanskom kraljevstvu. Ono što je karakteristično za ovaj vlastelinski rod jeste to da se skoro cijelo stoljeće, od 1366-1463, uvijek bilježe pod istim prezimenom. Tepčija Batalo se kao svjedok pojavljuje u nizu povelja s kraja 14. i početka 15. stoljeća – autor identificira njih deset, uz mogućnost postojanja još nekoliko koje nisu definitivno sigurne sa datacijom. Posjede ove porodice autor locira između današnjeg Turbeta i ušća Lašve, u plodnoj dolini te rijeke i na platou Vlašića.

Reminiscenciju na viteške turnire i ceremonijale, kao najspecifičniji oblik društvenog okupljanja u srednjem vijeku, svojim radom *Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika* (285-306) daje Emir O. Filipović. Po broju (1.500 vitezova i 3.000 paževa) i profilu svojih učesnika (3 kralja, 3 poglavara država, srpski despot, 13 hercega, 21 grof itd.), turnir je zaista bio grandiozna scena na kojoj su učešće uzela i četverica najistaknutijih predstavnika bosanskog srednjovjekovlja i time dokazali da je Bosna nesumnjivo pripadala evropskoj kulturnoj tradiciji. Autor uglavnom rješava problematično pitanje ličnosti bosanskog kralja prisutnog u Budimu i opredjeljuje se za logičnu tezu da

je to bio Ostoja, a ne Tvrtko II. U identitet ostale trojice učesnika postoje manje sumnje – to su herceg Hrvoje Vukčić Hrvatinić, vojvoda Sandalj Hranić Kosača i, najvjerojatnije, knez Pavle Radinović. Pogotovo je bilo primjetno prisustvo Hrvoja, koji je u svoju odoru i pratnju potrošio veliki novac, što će ga eventualno koštati grada Kotora i kuće u Dubrovniku. Najzanimljiviji podatak iz rada Nevena Isailovića *Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka* (307-325) jeste usporedba termina *familiaris* (=familiar, sluga) i *dobri ljudi* odnosno *čeljadin*. Treba odmah istaći da se ne radi ni o kakvoj posluži, već o velikaškim vazalima koji su u ime Hrvatinića upravljali dalmatinskim komunama ili njihovim posjedima. Posljednji rad u Spomenici jeste članak Hrvoja Petrića *O srpskopравoslavnim doseljavanjima u Kraljevini Slavoniju do početaka 16. stoljeća* (327-348), kojim autor analizira postepena doseljavanja pravoslavnog stanovništva u Kraljevini Slavoniju, koju u 15. stoljeću smješta na prostor županija – Zagrebačke, Varaždinske, Križevačke, Dubičke, Sanske i Virovitičke.

U zaključku, treba istaći da ova Spomenica predstavlja monumentalni epitaf životu velikog naučnika i profesora Marka Šunjića, i da je svaki od šesnaestero učesnika uklesao svoj doprinos u nju. Dodatnu dimenziju Spomenici daju i jedni od posljednjih radova Sime Ćirkovića i Bogumila Hrabaka, dvojice historičara iz iste generacije kao i profesor Šunjić, koji su zajedno sa njim obilježili čitavu jednu epohu balkanske historiografije. Širina prikazanih tema i njihov značaj dugo vremena će osigurati Spomenici zavidno mjesto u bosanskohercegovačkoj historiografiji. Upravo zbog tako koncentrisane kvalitete radova u Spomenici, ali i zbog čuvanja uspomene

na dragog profesora i vrsnog stručnjaka, mora se pohvaliti napor članova Redakcije, koji su u ovim za izdavačku djelatnost jako

teškim vremenima uspjeli ostvariti značajan rezultat ■

Dženan Dautović

Naučno djelo akademika Branislava Đurđeva. Zbornik radova sa Međunarodnog okruglog stola održanog u Sarajevu 4. decembra 2009, (ur. Dževad Juzbašić). Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, posebna izdanja, knjiga CXXXI, Odjeljenje humanističkih nauka, knjiga 39, 2010, 239.

U povodu stogodišnjice rođenja akademika Branislava Đurđeva u decembru 2009. godine održan je Međunarodni okrugli sto pod nazivom *Naučno djelo Branislava Đurđeva*. U organizaciji skupa učestvovali su ANUBiH, Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, Orijentalni institut i Institut za istoriju u Sarajevu. Referati održani tom prilikom objavljeni su kao zbornik u posebnim izdanjima Odjeljenja humanističkih nauka Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. U Zborniku su referati prezentirani redoslijedom kojim su izlagani na skupu. Skup je otvorio akademik Dževad Juzbašić ispred ANUBiH-a, a nakon toga skupu se ispred Organizacionog odbora obratila dr. Behija Zlatar, direktorica Orijentalnog instituta Sarajevo. Njihova izlaganja nalaze se u uvodnom dijelu Zbornika, zajedno sa još dva obraćanja. Naime, prof. dr. Lamija Hadžiosmanović i akademik Vladimir Premec u svom kratkom obraćanju skupu biranim riječima prisjećali su se nekih momenata iz druženja sa prof. dr. Branislavom Đurđevom.

Nakon toga u Zborniku je prezentirano sedam referata koji se odnose na Branisla-

va Đurđeva kao osmanistu. Treba reći da su stavovi izneseni u pojedinim referatima u ovom Zborniku isključivo mišljenja njihovih autora. A ta mišljenja su dijametralno suprotna. Na jednoj strani su referati koji ukazuju na ogroman doprinos Branislava Đurđeva osmanistici, posebno u rješavanju pojedinih pitanja kao što je karakter osmanskog feudalizma, problem Srpske pravoslavne crkve i dr. Tako Aladin Husić u svom referatu ističe značaj istraživanja Branislava Đurđeva za historiografiju jugoistočne Evrope, a Adnan Pepić u referatu *Značaj Branislava Đurđeva za izučavanje historije Crne Gore* naglašava da je profesor Đurđev dao neprocjenjiv doprinos u izučavanju historije Crne Gore u osmanском periodu. Na doprinos profesora Đurđeva u pisanju *Istorije naroda Jugoslavije II* ukazao je prof. dr. Enes Pelidija u svom referatu, koji u uvodu naglašava da "u plejadi istaknutih historičara BiH koji su svojim djelima ostavili vrijedan trag, jedno od značajnih mjesta pripada akademiku B. Đurđevu". Lejla Gazić posvetila je svoj prilog njegovoj ulozi u izdavačkoj djelatnosti. U ovu skupinu spadaju i referati Ramize